

Konfliktas tarp gyvybės ir mirties kultūros

KUN. KĘSTUTIS TRIMAKAS

Pratarmė

*Didžiulė Dievo dovana
mums – gyvybė:
ne tik prigimtinei (žmogaus),
bet ir sudievinanti mus
(Dievo sūnų ir dukrų).*

*Ši paskaita – apie tai:
Dievas dovanojo...
Mes – kad tik sugebėtume
vertinti ir dėkoti.
Kaip?*

*Apie tai – Dovydaitis.
Apie tai – popiežius Jonas Paulius II.*

*Kai seksime ne vieną,
bet juos abu,
sugebėsime geriau Dievui padėkoti –
Jam gyventi ir kitiems padėti.*

XV Ateitininkų kongresas, Panevėžys, 2006.

Nuotr. Jono Kuprio

Prano Dovydaičio ir popiežiaus Jono Pauliaus II idėjų bei siekių palyginimas

1. Pranas Dovydaitis — kalbėjęs ateitininkų vardu

20-ojo amžiaus pradžioje rusų caro valdomoje Lietuvoje nebuvo nė vieno universiteto. Lietuviai studijavo Rusijos arba Vakarų Europos universitetuose, kuriuose kai kurie užsikrėtė nihilizmu, ateizmu ir laisvamanybe. Tačiau buvo ir tokių, kurie liko ištikimi katalikybei. Vienas tokių buvo Pranas Dovydaitis.

Pasiskaitęs kairiųjų studentų leidinio *Aušrinės* visiems taikomą kvietimą rašyti, Dovydaitis jai įteikė straipsnį „Tikėjimo elementas žmogaus gyvenime“. Straipsnį redakcija išspausdino, bet su pastaba apie jo „svarbius nukrypimus“ ir „Rymo

klierikalizmą“; davė suprasti, kad tokie straipsniai *Aušrinėje* nebebus spausdinami.

Pranui Dovydaičiui buvo aišku, kad jo katalikiškos pasaulėžiūros straipsniai neberas vietos *Aušrinėje*; dar daugiau – kad lietuvių tautoje aštrėja kova tarp tikinčiųjų ir netikinčiųjų. Teliko vienas kelias – leisti savo katalikišką laikraštį.

1911 m. vasario mėnesį Lietuvoje buvo išspausdinta pirmoji *Ateitis*. Ateitininkų vardu parašyto vedamojo pradžioje Pranas Dovydaitis pastebėjo: „Mes išvydome, kad visas šiandieninis žmonijos gyvenimas yra reginys kovos tarp tikėjimo ir netikėjimo, tarp teizmo ir ateizmo, tarp naturalizmo ir apreiškimo, tarp krikščionybės ir jos priešų“. (*Ateitis*, nr. 1).

Tos kovos akivaizdoje Dovydaitis apibūdino ateitininkus kaip tvirtai išpažįstančius Dievą, Jėzų Kristų ir Bažnyčią. Kad neliktų nė mažiausios abejonės, visas šias išpažįstamas tikroves jis aptarė ne tik kaip egzistuojančias, bet ir kaip gyvas:

Dievas. „Pirmykštis absoliutiškas, vienintelis visos esmės pamatas yra gyvasis Dievas“ (šiuos du žodžius Dovydaitis pabrėžė praretintomis raidėmis).

Kristus. Dievo Žodis, Kristus, yra „tiesa, kelias ir gyvenimas“.

Bažnyčia. Dievą bei Kristų priėmusieji sudaro „gyvojo Dievo Bažnyčią“.

Kristui Dovydaitis pripažino centrinę vietą: „Kristus – viso pasaulio istorijos centras“.

Nukelta į 2 psl.

ŠIO ŠEŠTADIENIO PRIEDO PUSLAPIUOSE

Konfliktas tarp gyvybės ir mirties kultūros •
Jankaus romanų skaitytojams
• Lietuvių pėdsakai Amerikoje • Ir Lietuvos, ir
išeišijos kelias dailininkų akimis

KONFLIKTAS

Atkelta iš 1 psl.

Ateitininkų uždavinys – „visa atnaujinti Kristuje, bet tai įmanoma tik atnaujinus save taip, kad su apaštalu Pauliumi ateitininkai galėtų tvirtinti: „Nebe aš, bet manyje gyvena Kristus“.

Toliau Dovydaitis aiškino, kad bedieviai savo tikslams pasisavina ir iškreipia laisvę, kultūrą ir mokslą taip, kad jie žmonėms atneša didelę žalą. Pati kultūra tampa kovos lauku. Ji turi būti atgauta Dievui ir žmonėms. O tai įmanoma vien tada, kai ji bus pastatyta ant „Kristaus tiesos“.

* * *

Laigi, ateitininkų vardu Pranas Dovydaitis viešai apsisprendė: už Kristų, už gyvenimą Jame, visa Jame atnaujinti, bet ypač kultūrą.

2. Popiežius Jonas Paulius II, Kristinio humanizmo šviesoje vertindamas kultūrą, siekė ją laimėti Kristui

Karloio Wojtylos patirtis, galvojimas ir išvados buvo stebėtinai panašios į Prano Dovydaičio, rašiusio bent pusšimtį metų anksčiau.

Karoliui esant 20 metų amžiaus, jo tėvynę užėmė nacių Vokietija. Nietzsche antžmogių susižavėjimu užsikrėtę, naciai skelbė vokiečius grynaisiais arijais, o kitas tautas (tad ir lenkus) žemesniais, privalančiais būti pavaldžiais. Okupavę Lenkiją, lenkus, ypač inteligentiją ir dvasininkus, naciai traktavo labai žiauriai.

Kad išliktų žmogumi, jaunas Karolis pasirinko kultūrą – su kitais įsteigė pagrindinio teatro – „Išlikti žmogumi“. Tačiau to jam nepakako. Būdamas jautrus, jis matė, kaip žiauriai buvo elgiamasi su katalikais kunigais: suimami, kišami į kalėjimus, konclagerius ir net sušaudomi. Viso to nepabūgęs, Karolis apsisprendė. 1942 m. rudenį (tais pačiais metais, tą patį rudenį, — kai bolševikai Dovydaitį sušaudė Sverdlovsko kalėjime), Karolis pasibeldė į kunigų seminarijos duris, kad galėtų tapti kunigu.

Tapęs seminaristu, Karolis pats buvo pavojuje: kartą vos vos išvengė konclagerio, o gal ir sušaudymo. Jis buvo įšventintas kunigu, kai rusų armija vokiečius išstūmė iš Lenkijos. Būdamas kunigu, vėliau vyskupu ir arkivyskupu, Wojtyla patyrė panašią tikėjimo ir netikėjimo kovą kultū-

rinėje plotmėje, lenkams komunistams valdant kraštą. Netikėtai Dievo Apvaizda jam uždėjo Kristaus vietininko našta sunkioje istorijos kaitoje – iš dutūkstantmečio pereinant į triūkstantmetį.

Popiežius svėrė svarbiausius tuometinius įvykius ir visą Vakarų pasaulio padėtį Kristinio humanizmo šviesoje. Laikėsi kultūrinio primato: būtent, kad ne politika ir ne ekonomika, bet kultūra labiausiai lemia istorijos tėkmę. Vakarų pasaulyje jis išvėlgė žūtbūtinę kovą: „Esame milžiniško, dramatinio gėrio ir blogio, mirties ir gyvybės, ‘mirties kultūros’ ir ‘gyvybės kultūros’” konflikto liudytojai. (*Evangelium vitae*, n. 28)

To konflikto atžvilgiu negalima likti nuošaliai. Būtina apsispręsti, žvelgiant į paties Kristaus tikslą, kodėl Jis atėjo pas mus. Popiežius teigė: „Niekas kitas nepadeda mums taip pozityviai pasirinkti vietą tame konflikte tarp gyvybės ir mirties, kuriame mes patys dalyvaujame, kaip tikėjimas Dievo Sūnumi, tapusiu žmogumi ir gyvenusiu tarp mūsų tam, kad „žmonės turėtų gyvenimą, — kad apsieitų jo turėti“ (Jn 10, 10). (ten pat, n. 28)

O ką daryti, pasirinkus gyvybę dėl Kristaus? Popiežius tai nurodo stebinančiais žodžiais: „Jėzus yra vienintelė Evangelija... skelbti Jėzų – tai skelbti gyvybę. Juk Jėzus yra „gyvenimo žodis“ (1 Jn 1, 2) (ten pat, n. 28).

Jėzų skelbti kaip Gerąją naujieną (Evangeliją) — tai reiškia Evangeliją įkūnyti tokioje kultūroje, kurioje žmonėms labiausiai rūpėtų gyventi Kristaus gyvenimu. Tokia kultūra yra gyvybės kultūra.

* * *

Popiežius Jonas Paulius II pats apsisprendė ir kvietė visus apsispręsti už Jėzų, už Gyvybės evangeliją: Gyvybės evangeliją įkūnyti kultūroje.

3. Dovydaičio ir Jono Pauliaus II sugretinimas

Dovydaičio ir Jono Pauliaus II siekiai sutapo. Abiejų siekiai stebinančiai sutapo: Dovydaitis apsisprendė už Kristų, už gyvenimą Jame, o Jonas Paulius II — už Jėzų, už Gyvybės Evangeliją.

Dovydaitis toliau (ateitininkų vardu) siekė Kristuje atnaujinti visa, ypač kultūrą, o Jonas Paulius — Gyvybės Evangeliją įkūnyti kultūroje.

Siek tiek skyrėsi jų idėjų kokybė. Skiriasi

tuo, kad Jonas Paulius II: 1) atidžiau apžvelgė Vakarų pasaulio padėtį ir joje išvėlgė konfliktą tarp gyvybės kultūros ir mirties kultūros; be to, 2) giliau ir plačiau nurodė, kaip laimėti kultūrą Kristui (žr. jo enciklikas, ypač *Evangelium vitae*).

Išvada

1. Kadangi Dovydaičio ir Jono Pauliaus II siekiai sutapo, tai galima juos apjungti ir viens kitu papildyti; 2. Kadangi Jono Pauliaus II idėjų kokybė bent kai kuo geresnė, tai mums, ateitininkams, verta ateitininkų ideologiją papildyti Jono Pauliaus II įžvalgomis.

II. Konfliktas tarp gyvybės ir mirties kultūros

Truputį plačiau susipažinsime su popiežiaus Jono Pauliaus II įvardytu kultūrų konfliktu šiais laikais: tiek su kai kuriais įtakingesniais mirties kultūros pradininkais, tiek su esama padėtimi Vakarų pasaulyje bei Lietuvoje.

1. Mirties pseudokultūros architektai

Gerojo Sėjėjo bendrijai skelbiant Evangeliją, ne visi priėmė skelbiamą Dievo žodį: buvo tokių, kurie galvojo bei elgėsi kitaip ir sėjo „piktžoles“.

Tenka pažvelgti, kas buvo tie mirties pseudokultūros grindėjai. Negalime padaryti išsamios apžvalgos, o tik užmesti akį į paskutiniųjų šimtmečių įtakingesnius asmenis, jų idėjas ir darbus.

Donald de Marco ir Benjamin Wiker ne tik sudarė 23 tokių mirties kultūros „architektų“ sąrašą, bet ir knygoje *Mirties kultūros architektai* apžvelgė jų idėjas bei darbus.

Pradžioje atrenkame tik tris, ypač dėl to, kad juos jau anksčiau įvardijo Jonas Paulius II: tai Friedrich Nietzsche, Karl Marks ir Sigmund Freud. Popiežius juos pavadino įtarumo meistrais: jie meistriškai sugebėjo įtarti žmones (pvz., Freud teigė, kad visų žmonių visuotinis motyvas viskam, net religijai, yra pasąmonėje užslėptas lyties instinktas). Aš šiuose meistruose pastebiu kitoki įtarimą: būtent, kiekvienas jų įtarė ar tiesiog kaltino Dievą, kad Jis, jei egzistuotų, varžytų žmones, tiesiog neleisų jiems pasireikšti. Tad jie Dievą atmetė: anot jų, Dievas neegzistuoja, o Jo vieton atsistojo patys ir pastatė žmogų. Tačiau žmogus be Kūrėjo pats žlunga.

Nietzsche (1844-1900) paskelbė, kad Dievas mirė. Jo vieton statė antžmogį ir save. Patyrė tra-

gišką likimą. Jo idėjos ir ypač stipriųjų „moralė“ atitiko nacių pasaulėžiūrą, kuri buvo įkūnyta Vokietijoje. Milijonai tariai žemesnių, negrynarasių tautų žmonių buvo likviduoti koncentracijos lageriuose. Nacių ambicijų sukeltas II pasaulinis karas atnešė milijonus gyvybių aukų. Nacių Vokietija žlugo. Antžmogų eksperimentas nepasisekė.

Marks (1818-1883) gyvam Dievui prikišo mitologinių graikų dievų pavydą: neduoti žmonėms ugnies. Save Marks vaizdavo Prometėjumi, norinčiu sukurti proletarams rojų žemėje be Dievo ir be religijos, kuri, pagal jį, tebuvo „opiumas masėms“. Skelbė komunistinę ideologiją. Įkūnydami jo idėją, sovietų valdovai panašiai darė: teroru valdė Sovietų Sąjungą. Proletarams pažadėtą rojų žemėje kūrė, likviduodami milijonus žmonių. Sovietų Sąjunga subyrėjo iš vidaus. Eksperimentas nepasisekė.

Freud (1856-1939) skelbė Dievą esant iliuzine fikcija, o visus religingus žmones – neurotikais. Pats siekė nemirtingumo, norėdamas save įamžinti psichanalizė. Alpdavo ištiktas mirties baimės panikos: ribotam žmogui nemirtingumo našta per didelė. Materialistas, neigė žmogui bet kokią dvasinę polinkį: visi žmonės, pagal jį, buvo motyvuojami „libido“ (lyties) instinkto. Jo idėjos daug prisidėjo prie palaido (be atsakomybės) sekso revoliucijos, atnešusios ir tebeatnešančios mirtį milijonams negimusių kūdikių.

Sartre. Prie šių trijų įtarumo meistrų priskaičiuotinas dar Sartre. Jis taip pat „įtarė“ Dievą, kad Jis būtų žmogaus laisvę varžantis despotas, tad Jį neigė. Save, žmogų, jis laikė galinčiu tapti, kuo tik jis nori.

De Beauvoir. Sartre idėjomis besiremianti radikali feministė siekė „išlaisvinti“ moteris iš vyrų dominavimo, paneigdamas joms motinystę: siūlė net prievarta uždrausti motinoms auklėti savo vaikus, o suteikti joms progą daryti tai, ką daro vyrai: ne tik dirbti, bet ir žudyti (ir tai, ne vien abortu).

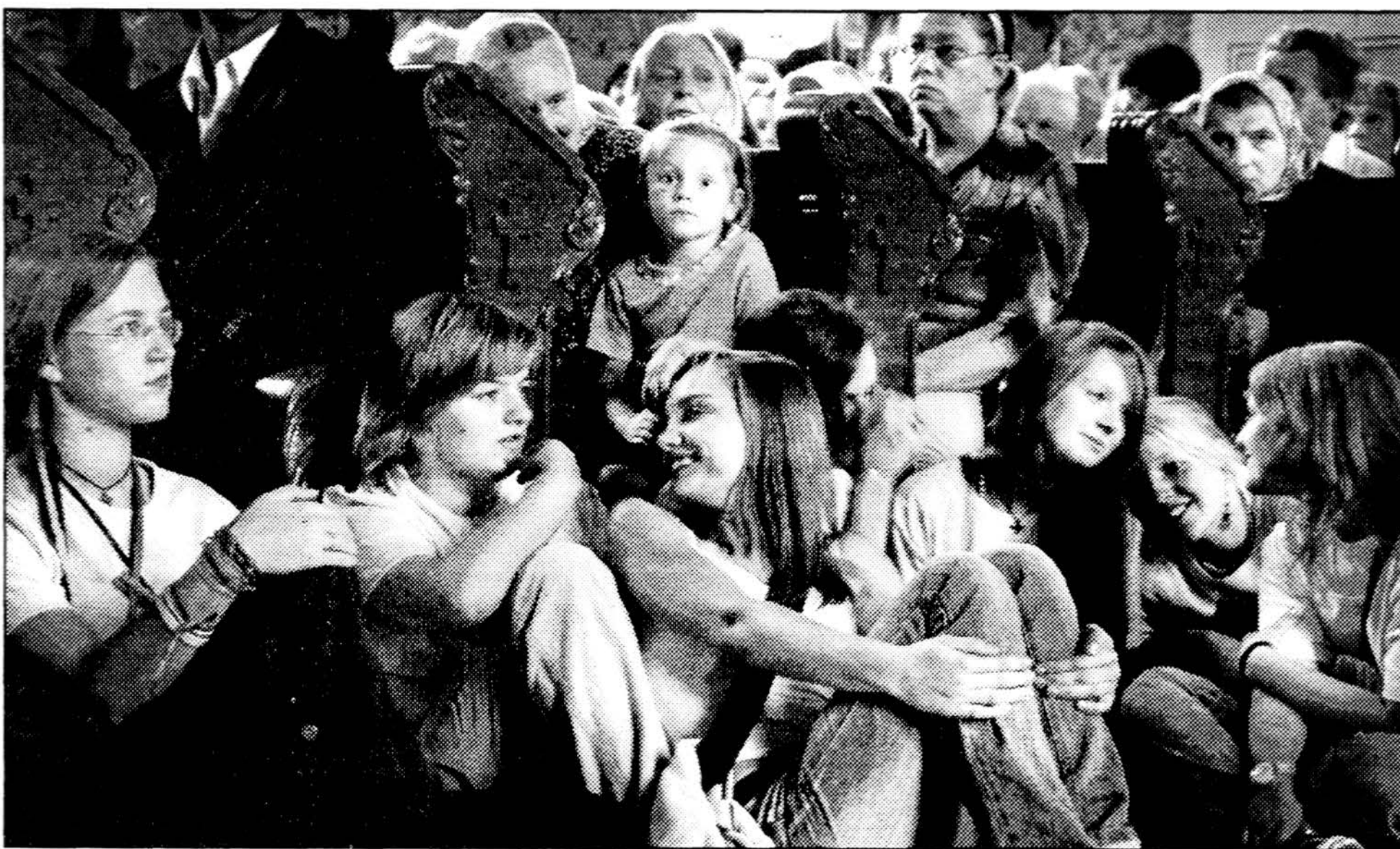
Ayn Rand, viešai propaguodama egoizmą (žr. jos knygą apie egoizmo dorybę *The Virtue of Egoism*) tapo populiari ypač dėl to, kad pateisino tuomet plintančią sekso revoliuciją.

* * *

Mirties pseudokultūra. Nors Jonas Paulius II naudojo „mirties kultūros“ pavadinimą ir jis prigijo, esu linkęs ją vadinti pseudokultūra dėl to, kad ji savo iškreipta esme neša blogus vaisius – žaloja pačius žmones, žlugdo ir neša mirtį: ji juk apibūdinama savo neigiamą pasekmę – „mirtimi“. Šios pseudokultūros turinys yra žmonių idėjos, laikysenos, siekliai, projektai, kurie mažina, siaurina, žaloja ar net sunaikina žmonių prigimtine (žmonių, kaip žmonių) ir antgamtinę (žmones sudievinančią) gyvybę.

Igeidžiai nulėmė idėjų populiarumą. Ayn Rand atvejis iliustruoja bendrą mirties pseudokultūros dėsni: tos idėjos, kurios atitiko žmonių igeidžius – kaip Nietzsche, Marks, Freud – žmonių buvo palankiai priimančios. Žmonėms patiko taip pat būti egoistais: tačiau jie nekreipė dėmesio į egoizmo pasekmes, kad, kaip Ayn Rand biografija rodė, jų pačių „herojų“ egoizmas jos vyrą, jos draugę, kitus ir ją pačią tragiškai žlugdė. Tikrai, egoizmas žlugdo tarpasmeninius santykius ir pačius asmenis.

Antra vertus, daug svarbesnės ir žmonėms naudingesnės idėjos nesusilaukė atitinkamo dėmesio ir populiarumo šiais laikais dėl to, kad jos neatitiko žmonių igeidžių, kaip, pvz., Soren Kierkegaard, William James, Martin Buber, Gabriel Marcel: jie visi pripažino Dievą ir skelbė, kad žmogus be Jo negali būti.

XV Ateitininkų kongresas, Panevėžys, 2006. Nuotr. Jono Kuprio

2. Vakarų pasaulio padėtis palanki mirties kultūrai

Vakarų pasauliui laikome Europą ir Šiaurės bei Pietų Ameriką. Šiais laikais jis yra pluralistinis, susiskaldęs į daugelį dalių. Daug religijų (krikščionybė – tik viena tarp jų). Daug žmonių visiškai be religijos. Paminėtini šie požymiai:

1. Vakarų pasaulio visuomenė pasižymi neregulingumu, t. y. apsiėjimu be Dievo: daugeliui žmonių terūpi žemiški reikalai (sekuliarizmas, pasaulėjimas, materializmas);

2. Ideologijos, pasaulėžiūros, tiesos daugeliui nustojo reikšmės ir svarbos; žmonės nelinkę tikėti absoliučiomis tiesomis, teliko nuomonės, net moralėje (išplito reliatyvizmas);

3. Kiekvienas žmogus palinko pats būti sau visko matas (individualizmas, egocentriškumas, net egoizmas);

4. Daug kas pasiduoda žiniasklaidos ir kitų žmonių įtakai (individualistai, bet, nepastebimai jiems patiems, leidžiasi kitų apsprendžiami – miniažmogiai.

Šitokia Vakarų pasaulio padėtis sudaro labai savotišką atmosferą: visuomenė lyg tai apsiungianti (iš paviršiaus – siekianti vienybės ir globalizacijos). Bet žmogus – ne pilnaviduris, o tuštokas, nestovįs ant tvirto pamato. Humanistas Jonas Paulius II savo laikmečio žmoguje pasigenda asmens: žmones jis apibūdina kaip sutrupėjusius.

Vakarų pasaulio žmonėms žalingiausia laikysena: apsiėjimas be Dievo (be savo Autoriaus), nes jie jaučiasi, kad jie patys gali tvarkytis. Jų išvada – ir didžiulė klaida: jų gyvenimas ir pati gyvybė – kažkaip tik jiems patiems priklauso. Jie niekam nėra už ją atsakingi. Popiežius tą didžiulę klaidą vadina – „trūkumas jautrumo Dievui ir žmonėms“.

Ant tos esminės klaidos yra pastatyta mirties pseudokultūra. Tai netikra „kultūra“ – ji yra visokių idėjų, laikysenų, siekių net projektų mišinys, – lyg gali būti ir sistema, ant kurios kažka žmonės „stato“, – bet galutinai žaloja ar net pražudo prigimtine ir tuo labiau antgamtinę gyvybę. Jonas Paulius II tokias pastangas vadina „sąmokslu prieš gyvybę“.

3. Lietuvoje – padėtis palanki mirties kultūrai

Nors politiškai Lietuva tapo nepriklausoma, bet joje liko daug stambių sovietmečio liekanų. Galima buvo tikėtis, kad daugelis tautiečių jaus dvasinį alkį ir ne tokį didelį medžiaginės gerovės troškulį. Išėjo atvirkščiai: daugelis nori turto ir labai mažai alksta dvasinio valgio. Po sovietmečio tauta nemažai atsigręžė į Vakarus – vartotojiškai

daiktų medžioklei.

Lietuvoje vyksta kova tarp gyvybės ir mirties kultūrų idėjų ir jų įgyvendinimo. Bažnyčiai, stipriausiai tautos moralės formuotojai, užkirstas kelias į platesnę visuomenės opinijos formavimą. Įvairiais keliais (bet ypač pinigais) pasiglemžtai žiniasklaidai, kaip ir tautos viršūnėje esančiai valdžiai, nerūpi tiesa, teisingumas ir moralė. O valdžia vis patenka į rankas tų, kuriems tautos gerovė – ne pirmenybė.

Abortai, savižudybės, smurtas, šeimų skrybos, alkoholizmas – akivaizdūs mirties pseudokultūros simptomai.

Kokios idėjos atnešamos tautos kultūrai gaivinti? Konferencijų „Didieji mąstytojai“ organizatoriai Kultūros, mokslo ir meno institute parinko šiuos mąstytojus: Artūr Schopenhauer, Henri Bergson, Friedrich Nietzsche (2005 m.), Siegmund Freud (2006 m.). Visi keturi parinktieji neigia Dievą ir savotiškai stato žmogų Jo vieton. Atkreipiame dėmesį į du pastaruosius: Nietzsche ir Freud (kaip anksčiau jau minėjome, šie du suminimi Jono Pauliaus II kaip „įtarumo meistrai“. Jonas Paulius II teigė, kad jie įtaria žmogų; aš teigiu, kad jie – dar labiau – įtaria ir net kaltina Dievą; tad Jo nepripažįsta).

Antžmogio garbintojo Nietzsche jėgos ideologijos ir moralės klaidos buvo įkūnytos nacių Vokietijoje, jos kainavo milijonus nekaltų gyvybių koncentracijos lageriuose, kėlimuose ir frontuose. Taip pat Freud idėjos, išpopuliarintos, iš dalies sukėlė palaido sekso revoliuciją, kuri privedė prie moralės nuopolio ir daugybės milijonų negimusių vaikų žudynių. Šie du Lietuvos dėmesin keliama „didieji mąstytojai“ popiežiaus Jono Pauliaus II buvo pavadinti „įtarumo meistrais“ – jie yra pagrindiniai mirties pseudokultūros architektai.

Idėjos randa tam tikrą pritaikymą praktikoje. Šalia to Kultūros instituto esanti Šeimos planavimo ir lyties sveikatingumo asociacija, Europos Sąjungos pinigais remiama, 10-19 metų Lietuvos paaugliams skelbia visišką apsisprendimo teisę lytiniam aktyvumui. Cituoju du asociacijos interneto svetainėje įrašytus Lietuvos paaugliams skirtus teiginius, kurių autoriumi pasirašo „Asociacijos jaunimas: „Nepriklausomai nuo amžiaus, tikėjimo ir išsilavinimo tu turi teisę į asmeninio lytinio gyvenimo laisvę. Tu turi teisę pats (pati) nuspręsti, ar pradėti ir kada pradėti lytinį gyvenimą“. Toks išskirtinis paauglių teisių pabrėžimas, ignoruojant jų atsakomybę, neprisideda prie jų brendimo ir pasiruošimo atsakingam gyvenimui.

Šie pateikti pavyzdžiai iliustruoja, kad lietuvių tauta yra stipriai kreipiama ignoruoti Dievą, galvoti, spręsti ir veikti be Jo. Vyksta stiprus

Jankaus romanų skaitytojams

KĘSTUTIS KEBLYS

Jei būtų dar gyvas, Jurgis Jankus šį rugpjūtį būtų šventęs 100 m. jubiliejų. Ta proga spalio pradžioje Išeivijos studijų institutas Kaune surengė kuklų simpoziumą prisiminti Jankaus – prozininko kūrybą. Tame pakalbėjime teko ir man dalyvauti. Šnekėjau apie du jo romanus, o dabar ta šneka noriu pasidalinti su *Draugo* skaitytojais.

Jurgis Jankus yra parašęs šešis romanus. Du jų (*Egzaminai* ir *Be krantų*) pasirodė dar pirmosios nepriklausomybės metu. Kiti du romanai, kuriuos čia prisiminsiu, buvo išleisti jau Amerikoje. Po jų, ilgai tylėjęs, Jankus parašė *Anapus rytojaus*, o gyvenimo gale užbaigė Vokietijoje pradėtą romaną *Pušis*.

Čia aptariami romanai, *Paklydę paukščiai* ir *Namas geroj gatvėj*, buvo skaitytojų, o ne literatūros kritikų knygos. Jie įdomūs, juose ryškiai figūruoja nusikaltimai, o tiems negandams išaiškinti, naudojami, galima sakyti, detektyviniai elementai. Kritikai įtartinais žiūrėdavo į veikalus, kurie buvo parašyti gyvai ir domino skaitytojus šmaikščia intriga, greitai bėgančiu veiksmu. Jie dažnai priskirdavo tokius veikalus populiariajai literatūrai, o tai reiškė, kad jie automatiškai atsidurdavo už grožinės literatūros ribų. Tad gal reiktų dar kartą grįžti prie anų dviejų Jankaus romanų ir pažiūrėti, ar jie teisingai laikomi rimta literatūra.

Pikantiški paukščiai

Paklydę paukščiai buvo išleisti 1952 metais Amerikoje. Tada jau buvo prabėgę 2-3 metai nuo išeivijos kultūrinio judėjimo persikėlimo iš Vokietijos į Jungtines. Sulapojo tada ir lietuviška proza. Kartu su Jankaus „Paukščiais“ tais metais buvo išleisti dar aštuoni romanai. Niekas anuomet nevedė statistikos, tad tiksliai negalima pasakyti, kaip rikiavosi Jankus, palyginus su kitais tų metų romanistais. Žiniasklaidos dėmesį tuo metu gal daugiau patraukė Jurgio Gliaudos romanas *Namai ant smėlio*, nes jis laimėjo pirmojo *Draugo* romano konkurso premiją. „Bestselerių“ niekas tada neskaičiavo, bet, pažvelgus į kitus tų metų romanų pavadinimus ir autorius, drįsčiau spėti, kad Jankaus „Paukščių“ buvo išpirkta daugiausia. Vieni prisiminė prieškarinius Jankaus romanus, kiti (jaunesni) prisiminė dar Vokietijoje godžiai skaitytą aną jo pusromaną *Naktis ant morų*. Tad nenuostabu, kad naujasis Jankaus romanas grei-

tai dingdavo nuo knygų prekystalių.

Paklydę paukščiai nenuvylė skaitytojų, kurie ieškojo smagaus ir įdomaus pasiskaitymo. Čia jiems Jankus liko toks pat intriguojantis, sklandus ir skaitytojo nemigdantis pasakotojas, kaip ir ankstesnėje savo prozoje.

Romane vienas rašytojas atvyksta pailsėti į paupio kurortą ir pasakoja savo ten patirtus nuotykius. Sutinka jis eilę gražių, paslaptinių ir viliojančių moterų. Yra ten ir jų vyrų, meilužių ar sužadėtinių. Rašytojas – pasakotojas stebi tų atostogautojų intrigas, ir pats į jas truputį įsivelia. Sudėtingi tų paklydusių paukščių tarpusavio santykiai. Praeities nuodėmės, meilė, aistra, pavydas ir kerštas susipina į sudėtingą mazgą, kuriam išnarplioti prireikia net kriminalinės policijos su šūviais ir visu kitu. Žodžiu, turime romaną su visom smagaus pasiskaitymo apraiškom.

Jurgis Jankus ir Balys Brazdžionis pasirašo savo knygas, Jaunimo centre, Chicago.

Nuotr. Jono Kuprio

Dėl to gal nenuostabu, kad kai kurie vertintojai šį Jankaus romaną laikė tik pramoginiu pasiskaitymu. „Paukščiuose“ jie nematė jokių gilesnių idėjų, o personažai jiems atrodė lėkšti ir neliteratūriški. Bet jei ir pripažintume, kad šis Jankaus romanas buvo pramoginė literatūra, jis buvo pirmos rūšies pramoginė literatūra – puikiai pavaizduoti ir įtikinantys žmonės, logiškai pagrįsta jų elgsena, sklandus pasakojimas, sumaniai suregztos paslaptys ir jų atvėrimai. Nepaisant šių pramoginio pasiskaitymo privalumų, romane buvo aiškus dėmesys žmogui. Buvo vertintojų, kurie pastebėjo, kad veiklas remiasi ne įvykių raida, bet žmogaus vidinių nuostatų stumiamu veiksmu. O tai jau literatūrinio veikalo požymiai.

Namukas virsta namu

Kitas Jurgio Jankaus romanas, *Namas geroj gatvėj*, pasirodė po dvejų metų. Šį kartą Jankus skaitytojų ir vertintojų dėmesiu turėjo dalintis su Algirdo Landsbergio *Kelione*, tų metų *Draugo* konkursą laimėjusiu romanu. Bet ir Jankaus knyga buvo tinkamai įvertinta – laimėjo tų metų Lietuvių rašytojų draugijos premiją.

Namas geroj gatvėj daugeliui skaitytojų nebuvo visiškai naujiena. Dar Vokietijos lagerių laikmečiu dalis romano (anuomet vadinto *Namukas*) buvo spausdinta *Aidų* žurnale. Jau tada ši proza sulaukė daug dėmesio, net tarp gimnazistų, kurie, ypač kai pasklido gandas, kad *Namuke* yra daug „riebių“ vietų, graibstyte išgraibstydamas žurnalo numerius. Užtat, kai pasirodė viso romano versija, skaitytojų, tuo metu jau tvirčiau įsikūrusių Amerikoje, netrūko. Beje, romanas buvo pakartotinai išleistas 1991 m. Lietuvoje. Neturiu žinių, kaip jis čia buvo sutiktas ir įvertintas.

Romane Jankus vaizduoja dviejų jaunų žmonių nelaimingą gyvenimo istoriją. Pagrindinis veikėjas, nepaprastam varge užaugęs vienišas jaunuolis, ieško vidinės užuovėjos meilėje, bet kartu siekia ir ekonominės gerovės. Skurdžiai gyvendamas ir vos suveddamas galą su galu, jis manė, kad negali vesti savo mylimos merginos, kol neatsistos ant kojų. Jūdvių ekonominės gerovės simboliu tampa namukas ramioje priemiesčio gatvėje. Bet nėra jokios vilties sutaupyti reikiamą sumą iš jo vargingos teismo raštininko algos ir jo mergaitės uždarbio galanterijos fabrike. Juodu santaupas išleidžia, pirkdami loterijos bilietus,

Rašyt. Jurgis Jankus 1972 m. Kultūros židinyje (Brooklyn, NY) po susitikimo su lietuvių visuomene ir literatais. Iš kairės: žurn. Jonas Rūtenis, poetas, rašyt. Pranas Naujokaitis, poetas kun. Leonardas Andriekus, poetė Audronė, rašyt. Jurgis Jankus, poetė, rašyt. Kotryna Grigaitytė ir rašyt., dail. Paulius Jurkus.

Vytauto Maželio nuotr.

tačiau ir čia laimė nenusišypso. Galop mergina bendrai gerovei aukoją save – surežisuoja savęs išprievartavimą ir apkaltina fabrikanto sūnų. Padedama kaimyno advokato, ji bylą laimi. Priteistų pinigų užtenka ne tik namukui, bet dar lieka ir patogiam gyvenimui.

Namas be laimės

Jaunuoliai veda, įsikuria išsvajotame namuke, bet taip lauktos laimės nepatiria. Tarp jų nusileidžia neperžengiama siena, kuri naikina atvirumą ir griaua pasitikėjimą vienas kitu. Merginą kankina nerimas, kad dėl jos nekaltas žmogus sėdi kalėjime, o kartu ir širdgėla, kad savo nusikaltimu ji vis tiek neatnešė laimės mylimam sutuoktiniui. Jaunuolį tuoj pradeda graužti nepasitikėjimas mergina, įtarinėjimas ir pavyduliavimas, taip, kad įgytas turtas greit pasidaro nebemalonus.

Nepaisant trumpų prosvaisčių vedybiniam gyvenime, jie nuolat tolstą nuo vienas kito, kol pagaliau visai atsiskiria. O kai jaunuolis išsiaiškina jų nesutarimo priežastį ir ryžtasi viską užmiršęs eiti į susitaikymą, yra jau per vėlu – žmona randa mirusią, ko gero nusinuodijusią.

Trys pasakotojai

Kaip ir daugumoj savo romanų,

taip ir šiame, Jankus pasakoja pirmuoju asmeniu. Bet dėstymo struktūra čia kiek sudėtingesnė – yra ne vienas, o trys pasakotojai. Pirmasis yra pats autorius – stebėtojas. Jis papasakoja apie savo apsilankymus pas bičiulį, turtingą advokatą Mažrimą. Netrukus pasakojimo lazdele perduoda advokatui, kuris porina autoriui apie dailų namuką kitą gatvės pusę ir apie jame gyvenančią gražiausią apylinkės moterį Stasę bei jos jauną vyrą. Mažrimas papasakoja visą jaunosios poros istoriją, Stasės įvykdytą šantažą, laimėtą bylą, namuko įsigijimą ir vedybinio gyvenimo kliuvinius. Tada pasakojimą perima pagrindinis romano veikėjas. Jis vieną vakarą įsiveržia pas advokatą ir jam bei ten viešiniam rašytojui smulkmeniškai pasakoja savo gyvenimo istoriją nuo pat pradžios – vargingą vaikystę šiukšliname priemiestyje, siekimą mokslo, turtingesniųjų panieką, susitikimą su Stase, judviejų meilę, geresnio gyvenimo svajones, vedybas, apgaule įsigyjant namuką, nerimą įtarant, kad žmona jį apgaulinėja, pagaliau savo detektyvines pastangas surasti, kas ją suvedžioja.

Pasirodo, kad advokatas nėra vien tik žmonių stebėtojas ir įvykių atpasakotojas. Jis dalyvauja veiksmuose, nors jo niekšinga rolė paaiškėja tik romano gale. Į dramatinį įvykių įsivėlia ir autorius – pirmasis pasakotojas, nors jis dalyvauja tik kaip

stebėtojas ir paskutinis įvykių komentatorius.

Trilypė pasakojimo struktūra padeda Jankui pasiekti aukštą įtikimumo laipsnį, išlaikyti veiksmo įtampą ir ryškiau pavaizduoti pagrindinio veikėjo vidinės būsenos raidą. Panašiai, kaip detektyviniame romane, Jankui pavyksta atomazgos paslaptį išlaikyti iki galo. Tuo būdu jis neleidžia skaitytojo dėmesiui atslūgti, palaikdamas jį spėlioti iki pat pabaigos. Žodžiu, Jankaus proza vėl dvelkia pramogine lektūra, pataikavimu skaitytojui.

Vis dėlto literatūra

To nepaisant, beveik niekas iš vertintojų neabejojo, kad šis romanas yra grožinė literatūra. Nors ir čia pasiūvaista pistoletais bei erotinėm užuominom, tačiau dėmesys žmogui romane yra kur kas svarbesnis negu išviršinis veiksmas. Autoriui pavyko prasiskverbti į žmogaus vidų, gambiai pavaizduoti jo emocijas ir vidinius konfliktus.

Be pavykusio žmogaus atskleidimo, *Namas geroj gatvėj* turi ir vedamąją mintį, tezę. Išsakyta gyvenimo tiesa čia nėra užkoduota, ją lengva išskaityti – turtu laimės nenupirksi, meilė žmogui ir meilė daiktams yra nesuderinami siekimai, o doriniai kompromisai veda į pražūtį. Tai nėra kokios nors gilios filosofijos, kokie

niekur negirdėti atradimai. Bet svarbu tai, kad, reikšdamas šias pažiūras Jankus neprievartauja savo žmonių, nestumdo jų kaip šachmatų figūrų savo tiesom įrodyti.

Visas idėjinis krūvis čia tinkamai įvilktas į literatūrinį rūbą ir išryškėja tik per betarpiškai vystomą tikrovės vaizdą. Visa tai jau yra geros literatūros požymiai.

Vienas anų laikų literatūros apžvalgininkas Jankaus veikalą *Namas geroj gatvėj* įtraukė į geriausių išėjusių romanų dešimtuką. O kaip šis veikalas atrodytų šiandieną Lietuvoje, pastacių jį šalia Parulskio *Trijų sekundžių dangaus*, Ivaškevičiaus *Žaliųjų*, ar Ivanauskaitės „bestsellerių“?

Bijau, kad nekaip. Prasigėrę niekšeliai, stambiakrūtės partizanės, reabilituotos prostitutės šiandieniam skaitytojui darys didesnę įspūdį negu į geresnio gyvenimo kalną kopiantis jaunuolis, arba grakšti Žalia-kalnio moteris, dailaus namuko sode auginanti gėlė. Neabejoju, kad jei šis romanas pasirodytų dabar „Vagos“ knygynuose, *Šiaurės Atėnų* nepraustaburnis recenzentas Castor & Pollux Jurgį Jankų iškoneveiktų, sumaišytų su purvais... Liūdna, bet ką darysi, kad Jankus nenutuokė, jog kada nors siautės postmodernizmas, ir paleido į viešumą savo žmones, žinančius, ko jie nori, nors ir nesugebančius tų norų įgyvendinti?

KONFLIKTAS

Atkelta iš 3 psl.

pasistūmėjimas į mirties pseudokultūrą.

Tai nereiškia, kad nėra pastangų gyvybės kultūros linkme. Jau daugelį metų veikia leidybos ir informacijos centras „Už gyvybę“. Kasmet krašte ruošama Gyvybės diena: įvairiais renginiais įvairiose vietovėse atkreipiamas dėmesys, kad žmogaus gyvybė yra didelė Dievo dovana. Organizuojamos konferencijos: pavyzdžiui, šiais metais tokią konferenciją surengė Vytauto Didžiojo universiteto šeimos programos Kaune.

Vis dėlto padėtis Lietuvoje daug palankesnė mirties kultūrai. Tad reikia dar didesnių pastangų, kad visame krašte veiksmingiau plistų gyvybės kultūra.

Išvados

Visa tai persvarsčius, būtina nutarti: 1) ar naudinga kaip nors tų dviejų – Prano Dovydaičio ir Jono Pauliaus II – idėjas ir siekius suderinti, sujungti ir 2) jei naudinga, tai kokia veikla verta mums, ateitininkams, užsiimti ir kokioms veiklos sritims skirti ypatingą dėmesį.

Verta ateitininkų ideologiją papildyti Jono Pauliaus II siekiu – ugdyti Kristinę gyvybės kultūrą

Todėl, kad šias sąvokas galime ne tik sugretinti ir sutapatinti, bet verta ateitininkų ideologiją papildyti Jono Pauliaus II siekiu ugdyti gyvybės kultūrą dėl to, kad: 1. keliasdešimt metų vėliau (nei Pranas Dovydaitis) popiežius įžvalgiau suvokė dabartinę Vakarų pasaulio padėtį, – būtent, jame vykstantį konfliktą tarp gyvybės kultūros ir mirties kultūros, ir 2. po-

piežius giliau apibūdino, kaip kultūrą visiškai transformuoti – joje įkūnijant Gyvybės evangeliją – patį Jėzų taip, kad kultūroje Dievo dovanta gyvybė būtų branginama, saugoma ir visapusiškai puoselėjama.

Popiežiaus įžvalga į dabartinę padėtį. Ši Jono Pauliaus II įžvalga yra palankiai priimta ir įgyvendinama įvairiuose kraštuose. Ruošiamos konferencijos, yra įsisteigusios organizacijos.

Jono Pauliaus II įpėdinis Benediktas XVI tokioms pastangoms pritaria ir jas laimina. Jis pats yra pripažinęs, kad Jonas Paulius II yra palikęs „labai turtingą palikimą, kurį Bažnyčia dar nepakankamai įsisavino“: reikalinga ugdyti gyvybės kultūrą yra vienas iš tokių palikimų. Jonas Paulius II giliau nurodė, kaip Gyvybės evangeliją įkūnyti kultūroje (žr. jo enciklikas, ypač *Evangelium Vitae*).

Ateitininkų veikla galėtų būti papildyta šiais darbais:

Idėjinis-ideologinis praturtinimas. Mums, ateitininkams, verta – net būtina – semtis iš Gyvybės evangelijos – iš Jėzaus, kaip Gyvybės ir Gyvenimo Versmės, persiimant mums Jo dovanojama galia gyventi Juo, gyventi kaip Dievo vaikai. Tada tinkamai branginsime gyvenimą ir norėsime ugdyti gyvybės kultūrą.

(Kontrastui cituoju mirties kultūros „pranašą“ Schopenhauer: „Gamta yra žiauri: ji išsukia gyvybę tik tam, kad ją sunaikintų“. Tai savizdystės nuotaika.)

Pateikiu kitą ideologinio praturtinimo pavyzdį. Stasys Šalkauskis taip apibūdino visuomeniškumą:

„Ateitininkas yra visuomenininkas jau dėl to, kad jis yra katalikas, kuriam Kat. Bažnyčia yra reali visuotinio susidraugavimo lytis... krikščioniškojo solidarumo pagrindais“ (Ateitininkų ideologija, p. 113). Tačiau Jėzaus dovanotos, mus sudievinančios gyvybės pagrindu tampame Jo seserimis ir broliais, o taip pat seserys ir broliai tarpusavyje. Tai tikrasis visuomeniškumo pamatas ir motyvas gyvybės kultūrai (žr. mano leidinį *Kristuje gyventi ir kurti*, skyrių „Penki ateitininkų principai gyvybės kultūros tarnyboje“, p.12-15).

Padėties stebėjimas. Taip, mums, kaip ateitininkams, reikia kartu su Pranu Dovydaičiu nuolat klausiti: „Ką mes matome aplink save?“ Stebime padėtį Vakarų pasaulyje, o ypač Lietuvoje.

Taip pat mums reikia kartu su popiežiumi Jonu Pauliu II visa, ką matome, vertinti gyvybės ir mirties konflikto požiūriu; be to, kaip ir jis, suvokti, kad esame ne tik to konflikto liudytojai, bet ir jo „viduje“: jis liečia mus visus – tad turime giliai žvelgti ir į save, į savo vidinę padėtį.

Mūsų veikla puoselėti gyvybės kultūrą. Pirmą, dar pora pasirušimo darbų, prieš pačią veiklą (po to, kai praturtėjome ideologiškai ir stebėjime padėtį).

Vis daugiau susipažinti tiek su daroma mirties kultūros žala, tiek su gyvybės kultūros gerasiais vaisiais, tiek pažinti geriau mirties kultūros „architektus“, tiek ir tuos, kurie kuo nors teigiamai savo idėjomis ir darbais yra prisidėję (ar dabar prisideda) prie gyvybės kultūros. O yra tikrų sąjungininkų, kurie dažnai yra vertę būti pripažinti ir iškelti į viešumą, negu tie, kurie buvo priimti ir išpopuliarinti dėl to, kad jie atitiko šių laikų žmonių įgeidžius. Jie pripažino, kad Dievas yra ir kad Jo tvarka ir priklausymas Jam atneša gerį žmo-

nėms. Tokie yra Soren Kierkegaard, Martin Buber, William James, Viktor Frankl, Gabriel Marcel, Edita Stein ir kt.

Vyro ir moters vaidmenys, santuoka, šeima. Tai bene pati svarbiausia ir įtakingiausia veiklos sritis. Kadangi šiais laikais dažnai yra iškreipiami moters ir vyro vaidmenys jų santykiuose, santuokoje ir šeimoje, reikia susipažinti su nauju, šviežiu, krikščionišku Jono Pauliaus II ir kitų asmenų, kaip, pvz., Editos Stein, požiūriu, jį įgyvendinti ir jį skleisti.

Meną kurti ir išgyventi. Karolio Wojtylos pavyzdžiu, menas gali tapti gyvybės kultūros išraiška. Tad talentą turintieji kuria meną, o mes visi vertus meno kūrinius išgyvenkime.

Mokslai. Pranas Dovydaitis, taip pat Jonas Paulius II labai vertino mokslą, jo įžvalgas bei išvadas. Mums dera susipažinti, studijuoti, dalintis mokslo atradimais – ypač apie patį žmogų. O žmogui artimiausi mokslai yra teologija, filosofija, psichologija, antropologija, sociologija.

Žiniasklaida. Kad ne vien būtume įtaigojami, bet ir visuomenę įtaigotume, panaudokime visas mums, ateitininkams, prieinamas priemones ir kelius paveikti visuomenę – kad tik būtų ugdoma gyvybės kultūra.

Švėskime gyvenimą. Tai pagrindinė teigiama laikysena, kylanti iš gilaus įsitikinimo, kad gyvybė ir gyvenimas yra Dievo mums suteikta dovana. Ta laikysena kultivuojama ir išreiškiama Eucharistija, liturgija, menu, pramoga – šventėmis ir kasdienybė.

Čia tegalime suminėti tik kelias veiklos sritis (daugiau jų – leidinyje *Turėti apščią gyvenimą*). Mums patiems stebinti aplinką, tegul kyla nauji planai, projektai, raskime naujų veiklos sričių, kaip ugdyti ir puoselėti gyvybės kultūrą.

Lietuvių pėdsakai Amerikoje

ALEKSAS VITKUS

Kai prieš kurį laiką JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros tarybos pirmininkė Marija Remienė manęs paprašė išseivijos visuomenei pristatyti Lietuvoje ruošta ir ten spausdintą Audronės Viktorijos Škiudaitės knygą *Lietuvių pėdsakai Amerikoje*, sutikau. M. Remienė išspraudė iš mano rankas ploną nedidelę kompaktinę plokštelę (CD), sakydama: „Perskaityk ir ką nors apie ją parašyk“.

Parėjęs namo, išidėjau tą CD į savo kompiuterį, ir mano nuojauta, kad išvėliau į nemažą darbą, pasitvirtino. Plona CD plokštelė išaugo į didžiulį, per 800 puslapių ir vos ne tiek pat nuotraukų veikalą apie Amerikos lietuvius, jų istoriją ir apie jų materialinės kultūros vertybių palikimą.

Po kiek laiko gavau ir tik ką išspausdintą, storą, labai patrauklią išleistą knygą. Nors su knygos turiniu jau buvau susipažinęs, su nauju susidomėjimu sėdau ją vėl skaityti.

Knyga jau buvo iškilmingai pristatyta ir Vilniuje, kai dr. Aldona Vasiliauskienė šį veikalą labai vykusiai aptarė savo plačiame rugpjūčio 8 d. pristatymo žodyje. Jei perskaitėte apie tai *Draugo* rugsėjo 9 d. literatūros priede, tai mano bandyme jums pristatyti šią knygą nedaug ką naujo sužinosite.

Pirmiausia apie tos knygos atsiradimą.

Mintis, kad tokia knyga yra reikalinga pirmą kartą iš šio pasaulio pasitrauks ne tik pirmosios, bet ir nemaža dalis antrosios išseivijos bangos, ir kad kol jų statytų bažnyčių, muziejų, klubų bei kitokių pastatų nesunaikins ilgi metų metai, gimė mūsų darbščiosios M. Remienės galvoje. Jos laimei, prie to darbo mielai ir nedvejodama prisidėjo kita darbštuolė, žurnalistė Audronė Škiudaitė, kuri ne tik veiksmingai prisidėjo prie medžiagos knygai rinkimo, bet ir tapo pagrindine atsakinga knygos autore.

Šios knygos suma nytojos, medžiagos ir lėšų rinkėjos, mecenatės Marijos Remienės pristatyti nereikia, nes per ilgus metus įvairaus darbo Lietuvių Bendruomenėje ji yra visiems puikiai žinoma. Jei kas Mariją Remienę norėtų dar geriau pažinti, tepasiskaito jos prieš kelierius metus išleistą autobiografinę knygą *Atsukant gyvenimo laikrodį atgal*.

Audronė Škiudaitė, gimusi Lietuvoje, nuo 1991 m. aštuonerius metus redagavusi savaitraštį *Apžvalga*, o vėliau žurnalą *Tėvynės sargas*, Ameriką pirmą kartą išvydo jau kaip subrendusi kultūrininkė ir žurnalistė. Atvykus į Ameriką, jai ilgai neužtruko pažinti ir pamilti ne tik Amerikos lietuvius, bet ir laisvą, jai išpūdį padariusi, demokratišką Amerikos kraštą.

Dirdama *Drauge* ir entuziastingai dalyvaujama lietuviškam gyvenime, autorė skundžiasi

net neturėjus progos pasitobulinti anglų kalbą. Ruošiant knygą ji sulaukė pagalbos iš ją daug kur vežiojusios Aušrelės Sakalaitės, ir patarimais padėjusio buv. JAV LB Krašto valdybos pirm. Algimanto Gečio.

Nors knyga daugiau skiriama skaitytojui Lietuvoje, kuris apie išseiviją žino labai mažai, ji bus įdomi ir bet kurios bangos Amerikos lietuviui. Autorė knygoje kukliai pasisako, kad tai nėra mokslinis veikalas, bet tik patogus žinių ir duomenų rinkinys, kuriuo ateityje galės pasinaudoti istorikai, rašydami tikrai moksliską, išsamią Amerikos lietuvių išseivijos istoriją.

Knygoje bandoma atspėti mįslę, kada Amerikoje atsirado pirmieji lietuviai. Pirmas istoriškai patvirtintas lietuvis, 1659 m. atsiradęs New Amsterdame (dabartinis New York), yra mokyto-

pinigų ir grįžti. Kai 1874 m. Rusijoje buvo įvesta privaloma karinė prievolė, vengdami tokios, 25 metus trukusios tarnybos, daug lietuvių jaunų vyrų pradėjo bėgti į Ameriką. Autorė įdomiai ir plačiai aprašo tokio bėgimo sunkumus.

Lietuva tos didžiosios pirmosios bangos emigracijos metais (1899-1914) prarado per 300,000 žmonių. Kadangi nemažai lietuvių atvykę į Ameriką užsirašydavo lenkais, oficiali statistika rodo, kad 1950 m. iš viso JAV gyveno tik 147,000 lietuvių.

Daugiausia lietuvių tada gyveno Illinois (33,049), paskui New York (20,656), Pennsylvania (20,432), Massachusetts (18,559) ir Connecticut (10,081) valstijose. Nors autorė to nerodo, panaši statistika 2000 metais sako, kad tuomet Amerikoje gyveno jau 650,000 lietuvių, daugiau-

sia Illinois – 87,294, Pennsylvania – 78,330, California – 51,406, Massachusetts – 51,054, New York – 49,083, Florida – 38,724 ir t.t. Taigi dabar į trečią vietą iškilo California, savo skaičių per 50 metų padidinus 13 kartų. Florida pašoko iki šeštos vietos, pagausėjusi savo lietuvių net 44 kartus. Šie skaičiai dabar tikriausiai gerokai didesni.

Nepaprastai įdomiai aprašomi pirmieji tų senųjų emigrantų įsikūrimo vargai, jiems neretai vietinių rodoma pajauka, sunkus bei ilgas darbas kasyklose, skerdyklose, siuvyklose ir pan.

Keli puslapiai paskirti ir Amerikos lietuvių jaunimui bei jo problemoms (p. 125-129), kartais taip sunkiai suvokiamoms Lietuvoje gimusiems žmonėms.

Keliaudama po Pennsylvania buvusius „lietuvinus“, autorė suprato, kaip lietuvių tėvų vaikai, (net ir labai pasinėrusių į lietuvišką veiklą), nori būti tokie, kaip ir jų bendraamžiai draugai amerikiečiai. Vienas jau suaugęs jaunuolis aiškino Škiudaitėi, kad „norint jaustis lietuviu, nebūtina kalbėti lietuviškai“.

Tas pats jaunuolis šitaip pasakojo apie savo apsilankymą Lietuvoje: „Ejau gatve ir norėjau griebti kiekvieną vaiką, norėdamas sužinoti, kodėl jis geriau kalba lietuviškai negu aš“.

Seniausias lietuvių telkinys Amerikoje yra didysis New York miestas, per kurį ir atvykdavo dauguma naujų imigrantų. Viena po kitos buvo pradėta statyti bažnyčios, ir lietuvių veikla susikcentravo Brooklyn. Autorė knygoje paskyrė per 50 puslapių New York miesto ir gretimos Newark valstijos lietuviškiems telkiniams bei jų kadaise labai gausioms, bet dabar gerokai prarėtėjusioms parapijoms aprašyti.

Dėl Illinois valstijos, o ypač Čikagos, autorė rašo, kad čia didžiausia bendruomenė visoje Amerikoje jau daugiau kaip šimtą metų, ir todėl

Iš dail. Antano Rimanto Šakalio galerijos „Lietuviai, išgarsėję užsienyje“

jas, gamtininkas ir gydytojas Aleksandras Karolis Cursius, kuris buvo į ten pakviestas mokyti vaikus lotynų kalbos. O Simonas Daukantas savo veikale *Būdas senovės lietuvių, kalnėnų, ir žemaičių* mini apie 1688 m. Tobago saloje išsilapinsius lietuvių, kurie kažkaip vėliau pateko ir į Ameriką. Su ta galimybe sutinka ir istorikas A. Eidintas. Nors niekada Amerikoje neapsigyvenęs, knygoje minimas taip pat ir Amerikos nepriklausomybės karų (1776-1783) dalyvis, save lietuviu laikęs Lietuvos bajoras Tadas Kosciuszka, tapęs Amerikos didvyriu.

Pirmoji gausesnė lietuvių emigracija į Ameriką prasidėjo po nepavykusių 1831 ir 1863 m. sukilimų, o į antrą 19-o šimtmečio pusę čia pradėjo atvykti taip pat žmonių, tikėjusių užsidirbti

apie ją gal reikėtų rašyti net atskirą knygą.

Ji primena ir teigiamai pasisako apie kairiųjų atstovo Alekso Ambrose sudarytą ir 1967 m. išleistą knygą *Čikagos lietuvių istorija 1869-1959*, bet randa joje ideologinio šališkumo.

Pirmieji lietuviai Čikagoje spietėsi šiaurinėje dalyje, kur buvo daugiau lenkų. Jie glaudėsi prie lenkų, kaip jiems artimesnių, nes jų kalbą buvo girdėję tėviškos dvaruose. Ilgainiui lietuviai pradėjo keltis arčiau garsiųjų Čikagos skerdyklų, kuriose buvo lengviau rasti darbą.

Paminimas ir amerikiečių rašytojo Upton Sinclair romanas *The Jungle*, kuris Lietuvoje buvo išleistas *Raisto vardu*. (Neseniai amerikiečių spauda šventė šio romano šimtmetį.) Vėliau lietuviai pradėjo gyventi ir Roseland, Marquette Park, Cicero, 18-os gatvės telkinyje ir kitur.

Šiandien, kaip žinome, vaizdas visai kitoks. Dabar lietuviai daugiausia persikėlė į vakarinius ir pietvakarinius priemiesčius, o nemaža dalis naujųjų imigrantų atsirado ir šiaurinėje Čikagos dalyje, kur yra daugiau rusų.

Yra daug gražių ir išpūdingų nuotraukų iš daugelio (o jų buvo lietuvių pastatyta net 12) Čikagos bažnyčių, įskaitant ir turbūt pačią didingiausią visoje Amerikoje lietuvių statytą Šv. Kryžiaus bažnyčią, kuri, deja, jau ne lietuvių rankose.

Dabar Čikagoje veikia tik dvi lietuvių parapijos, o Cicero ir Lemont priemiesčiuose – po vieną. Didžiausia už Lietuvos ribų parapija šiandien ir yra Švč. Mergelės Marijos Gimimo. Jos pirmoji bažnyčia buvo pastatyta 1927 m. Dabar ir populiariai vadinama Marquette Park bažnyčia, kurią 1957 m. pastatė jau nauji parapijiečiai pagal arch. Jono Muloko projektą su gausiais lietuviškais motyvais.

Škiudaitė išties puslapius skiria visoms kitoms Čikagos ir apylinkių įžymybėms, kurių faktų, detalių bei istorijos ir mes, čikagiškiai, ne visuomet žinome. Apie tai galima pasiskaityti per 159 knygos puslapius, kuriuos autorė skiria Illinois ir Čikagos lietuvių aprašymui.

Gal tik reikėtų paminėti, kad knygoje, aprašant Cicero lietuvių telkinį, įsivėlęs netikslumas. Autorė rašo, kad „Raudonos rožės“ klubas buvo laikomas komunistiniu, tuo tarpu žurn. E. Šulaitis A.L. savaitraštyje (7/15) rašo, kad tas vardas kai kuriuos lietuvius suklaidino, kurie manė, kad „Raudonosios“ automatiškai reiškė komunistus, o taip nebuvo. Klubas jau seniai nebeveikia.

Didžioji knygos dalis paskirta aprašyti lankytoms, o kartais ir nesusipėtomis aplankyti vietovėms, kur tik buvo randama bent šiek tiek lietuviško prado. Ta kelionė prasidėjo 2002 m. vasarą, kai autorė, Marija Remienė ir Aušrelė Sakalaitė pasileido rytų link.

Jų kelionės išpūdziai ir naujai patirtos žinios gražiai, kartais ir graudžiai, aprašytos per beveik 230 puslapių. Deja, tai buvo prieš ketverius metus.

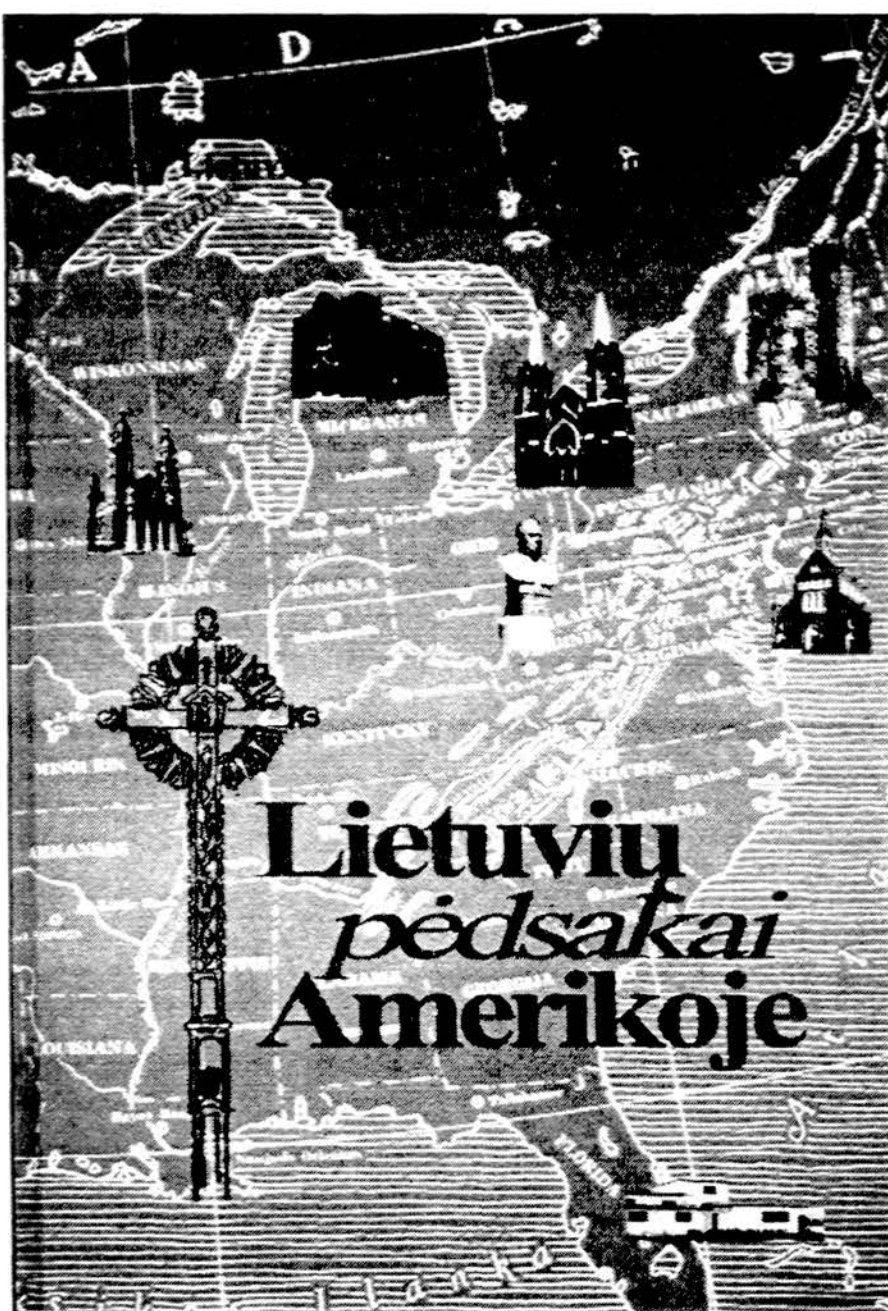
Pvz., šiandien, per keliolika puslapių autorės plačiai aprašyta didinga Šv. Jurgio bažnyčia lietuviškame Shenandoah miestelyje jau uždaryta. Panašus likimas laukia ir Manhattan, N. Y. lietuvių „Aušros Vartų“ parapijos.

Sustoję Philadelphia, jos klausė Šv. Jurgio parapijos klebono Juozo Anderlonio, kodėl jis pasirinko būti tokiu geru lietuviu. Jau Amerikoje gimęs kun. Juozas, gal ir nustebs, taip atsakė: „Buti lietuviu ir būti amerikiečiu vienas kitam netrukdo“.

Virš Šv. Kazimiero bažnyčios durų jos atrado užrašą: „Įženk geras, išėik geresnis“. Nustebo jos, nustebo ir aš, kai 2000 m. dalyvaudamas tuometiniame Eucharistiniame kongrese Lietuvoje, ir aš pamačiau tokį patį užrašą mažutėje Palušės bažnytelėje, Ignalinos rajone.

Šešioms Naujosios Anglijos valstijoms: Connecticut, Massachusetts, Rhode Island, Vermont, New Hampshire ir Maine knygoje skirta apie 120 puslapių. Ir čia aprašymuose daug įdomių mažai žinomų faktų.

Dar vėliau pradėjo lietuviai kurti Michigan valstijoje, daugiausia Detroit ir Grand Rapids miestuose. Čia per 40 puslapių autorė aprašo visų esamų ir buvusių šioje valstijoje parapijų is-

toriją. Plačiai aprašyta parapijiečių pastangomis iš vyskupo išrūpintos naujos Dievo Apvaizdos banyčios statyba (1972) ir jos puikūs V. K. Jonyno vitražai.

Michigan valstijoje autorė žavėjosi ir pakerintių imigrantų įkurta jaunimui bei suaugusiems pritaikyta, Dainavos vardu pavadinta stovykla. Paminėta ir šimet savo 50-metį šventusi skautų Rako stovyklavietė, kurios apylinkėse kadaise buvo įsikūrę apie 1,200 lietuvių ūkininkų.

Apie Grand Rapids autorė rado geros medžiagos Edward Gillis knygoje *Growing up in old Lithuanian town*.

Rašydama apie Detroit lietuvių, ji daugiausia naudojosi Boston išleista lietuviškąja enciklopedija ir 2003 m. išleista knyga *JAV LB penki dešimtmečiai*.

Apie Ohio valstijos didžiausią lietuvišką telkinį – Cleveland – autorė prisipažįsta pati nerašiusi, o tik pasinaudojusi Vacio Rociūno pasakojimu, kurį ji atrado toje pačioje *JAV LB penki dešimtmečiai* knygoje. Paminėta ir jau po II pas. karo atvykusių, 1952 m. statyta Dievo Motinos labai lietuviško stiliaus bažnyčia, kurios architektas buvo Stasys Kudokas.

Į Floridą lietuviai pradėjo traukti, praėjus keliems dešimtmečiams po karo. Gal todėl Floridos lietuviai savo nuosavus klubo namus pasistatė tik vienoje vietovėje – St. Petersburg, nors lietuvių buvę ir Miami, Tampa, Clearwater, Ft. Lauderdale, Juno Beach, Daytona Beach, Sunny Hills bei kitose vietovėse. Ten gyvena daugiausia vyresni žmonės, pensininkai, džiaugdamiesi užtarnautu poilsiu.

JAV vakaruose materialinių lietuvių veiklos pėdsakų labai nedaug. Pačiame Los Angeles mieste veikia Šv. Kazimiero parapija, kurios bažnyčią 1951 m. pastatė iš Vokietijos atvykęs kun. Jonas Kučingis. Nėra bažnyčių ar lietuvių organizacijoms priklausančių pastatų kitose vakarų valstijose, pvz., Texas, Colorado, Arizona, Kansas, ar kitose. Bet už tai daugelyje tų vietų veikia lietuvių būreliai, kai kur yra net mokyklų, chorelių ar tautinių šokių grupės.

Įdomi yra ir ankstyvosios Amerikos lietuvių spaudos istorija (p. 754–769), kur autorė atskleidžia daug eiliniam skaitytojui nežinomų faktų. Ar daug kas iš mūsų esame girdėję apie Mykolą Tvarauską (gyv. 1844–1921)?

Knygos pabaigoje pateiktas stebėtinai kruopščiai surinktos ir panaudotos literatūros sąrašas. Nors knygos pratarmėje pabrėžti materialinės kultūros palikimai, autorė neužmiršo, per paskutinius 50 knygos puslapių gana plačiai apibūdinti ir kultūrinės vertybės, kaip lietuvišką spaudą, švietimą, politinę veiklą ir didžiąsias išeivijos organizacijas.

Pagarbiai pristatoma ir Lietuvių Enciklope-

dijos (Bostono) 37-ą tomų istorija. Tai buvo stebuklas, nes pirmą lietuvių kalba enciklopediją išleido išeivija, o ne pati tauta, gyvenanti savo krašte.

Įdėtas lietuviškų parapijų sąrašas ir trys žemėlapiai, nurodantys knygoje paminėtus lietuviškus telkinius.

Lietuvių politinei veiklai Amerikoje aprašyti Audronė Škiudaitė skiria 7 puslapius, pradedant pačiais pirmaisiais Amerikos lietuvių žygiais dėl 1918 metais paskelbtos Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo, 1940 metų delegacija pas prezidentą F. D. Roosevelt dėl Lietuvos okupacijos nepripažinimo, ir daug kitų žygių, siekiant Lietuvai nepriklausomybės. Tai labai įdomus pasiskaitymas, kurio detales mes jau ne vienas gal ir pamiršome.

Rašydama apie lietuviškas katalikų parapijas, Škiudaitė parodo, kaip metams bėgant krito tų parapijų skaičius. Jei 1941 m. Amerikoje buvo skaičiuojama 124 lietuviškos parapijos, kartu su 50 pradžios mokyklų ir net aštuoniomis gimnazijos lygio aukštesnėmis mokyklomis, tai 2001 m. tų parapijų skaičius jau buvo nukritęs iki 79.

Rašant apie išeivijos organizacijas, prisimename seniausioji, 1886 m. įsikūrusi SLA (Susi-vienijimas Lietuvių Amerikoje) organizacija. Lietuviai mėgo jungtis į įvairias pašalpos, ideologines, politines, tautines, religines, mokslo, kultūrinės, ar net kilimo iš Lietuvos vietos, profesines, karines, blaivystės draugijas. Vienu metu jų buvo priskaičiuojama net per tūkstantį. Dauguma jų jau išnyko.

Škiudaitė mini JAV Lietuvių Bendruomenę ir Lietuvių fondą. Čia galia tik pastebėti, kad gal ne visi sutiktų su autore, kai ji LF pavadino JAV LB kasa. Gal ne visai tikslu vadinti ir Lemonto PLC „Pasaulio lietuvių bendruomenės centru“.

Visuomet yra malonu prisiminti svarbią ALTO organizaciją, kuri buvo sukurta 1940 m., tuoj po įvykusios Lietuvos okupacijos. Tai buvo puikus vieningumo Lietuvos nepriklausomybės reikalui pavyzdys, kai į ALTą įėjo katalikų atstovas, *Draugo* redaktorius Leonardas Šimutis, ir kairiųjų atstovas, socialdemokratas, *Naujienų* redaktorius Pijus Grigaitis.

Kai ALT delegacija (tada dar veikusi LGT vardu – Lietuvai gelbėti taryba) 1940.10.15 buvo priimta Baltuosiuose rūmuose, prezidentas F. D. Roosevelt tarė šiuos neužmiršamus pranašingus žodžius: „Klaidinga yra teigti, kad Lietuva prarado nepriklausomybę. Ji jos neprarado. Lietuvos nepriklausomybė tik laikinai pertraukta. Ateis laikas, ir ji vėl bus laisva“.

Ketverius metus čia Amerikoje talkinusi dienraščiui *Draugas* ir neblogai susipažinusi su išeivių pagalba Lietuvai, Škiudaitė yra pasipiktinusi kai kurių Lietuvos žmonių teigimu, kad pinigingi Amerikos lietuviai yra šykštūs. Ji knygoje išvardijo daug senų ir palyginti neseniai susikūrusių įvairių sričių labdaros bei kitokios pagalbos Lietuvai organizacijų, kurių bendros pastangos siekia milijonus dolerių.

Knyga išleista skoningai, daro labai malonų rimto veikalo išpūdį. Būtų ir šauni šventinė dovana. Ne vienas skaitytojas gal pasigies knygoje paminėtų žmonių vardyno. Suprantu, kad tai reikalautų daug darbo ir laiko, o leidejai, atrodo, jau nebe norėjo knygos išleidimo uždelsti. Yra korektūros klaidų, kartais nelabai pateisinama ir „sulietuvinta“ vietovardžių rašyba, su kuria mes visi turime problemų, ir įvairiai į tai žiūrime...

Gaila, kad tos vertingos knygos išleista vos 1,100 egzempliorių. Jei jie visi bus išparduoti, bus puiki proga išleisti antrą patobulintą laidą. Pagarba knygos leidejai, JAV LB Kultūros tarybai, kad vis dėlto ji sugebėjo tą darbą sėkmingai baigti.

Baigdama, Audronė jausmingai sako, kad, ruošdama šią knygą, ji daug sužinojusi, ir dar daugiau praturtėjusi ne tik žiniomis, bet ir jausmais, supratusi Amerikos lietuvių meilę tėvynei. Jai tapo akivaizdu, kaip nusikalstamai mažai tautiečiai Lietuvoje žino apie trečdalį mūsų tautos dalies išeivijoje. Tikėkimės, kad ši knyga pasklis po Lietuvą, bus skaitoma ir išeivijoje. Jos dėka paaiškės, kad abi tautos dalys – Lietuvoje ir išeivijoje – sudaro vieną bendrą nedalomą junginį – šeimą.

IR LIETUVOS, IR IŠEIVIJOS KELIAS DAILININKŲ AKIMIS

Artėjant Lietuvos tūkstantmečio jubiliejui, 2004m. Lietuvos dailės muziejus (direktorius Romualdas Budrys) ir Čikagos Čiurlionio dailės galerijos valdyba (vadovas Leonas Maskaliūnas) inicijavo konkursinių parodų ciklą. Buvo sutarta 2005-2009 metais Vilniuje ir Čikagoje surengti penkias parodas. Pirmoji konkursinė paroda „Lietuvos kelias“ buvo surengta 2005 m. Lietuvos dailės muziejaus Radvilų rūmuose, Vilniuje. Šių metų lapkričio 5 d. Lietuvių dailės muziejuje, Lemonte atidaroma antroji paroda „Išėivijos kelias“. Parodos atidaryme bus paskelbti šio konkurso Miko J. Šileikio ir Teofilio Petraičio premijų laimėtojai.

Premijų donatoriai

Mikas Šileikis (1893–1987), kilęs iš Zarasų krašto, į JAV atvyko 1913 m., vengdamas karinės prievolės Rusijos armijoje. Dirbo plieno fabrike Penssylvania valstijoje. 1915 m. persikėlė į Bostoną, ten pradėjo dailės studijas – Belle Arts, vėliau Bostono meno mokykloje. 1919 m. atvykęs į Čikagą, dirbo *Naujienų* dienraščio spaustuviėje (linotipininku, vėliau – spaustuvis vedėju) ir studijavo Meno institute (The Art Institute of Chicago), kurį su pagyrimu baigė 1923 m., paskui metus mokėsi YMCA kolegijoje. Kurį laiką buvo vienintelis profesionalus lietuvis dailininkas JAV. Dalyvavo Čikagos meno instituto, Indiana valstijos dailininkų parodose, pelnė apdovanojimų, buvo amerikiečių meno draugijų narys. Daugiausia tapė impresionistinius peizažus, išgarsėjo kaip Iliojaus ir Indianos kopų tapytojas. Kai Čikagą pasiekė pokarinių ateivių karta, jis entuziastingai įsitraukė į kultūrinį gyvenimą, į 1956 m. įkurtos Lietuvių dailininkų sąjungos veiklą, buvo Čiurlionio galerijos signataras, pirmasis jos direktorius, nuolatinis parodų dalyvis, rengėjas ir vertintojas. Apie pusšimtį metų redagavo „Meno žinių“ skyrių, jo iniciatyva 1928 m. įsteigta *Naujienų* dienraštyje. Bendradarbiavo ir amerikiečių spaudoje, buvo nuolatinis Čikagos meno instituto parodų kritikas. Redagavo *Moksleivių kelius*, rašė *Aiduose*, *Dirvoje*, *Drauge*, *Lietuvių dienose*, buvo *Lietuvių enciklopedijos* bendradarbis. Jaunystėje iš rusų bei anglų kalbų vertė grožinę literatūrą ir pats bandė plunksną. 1981 m. išleido apsakymų rinkinį *Liucija*.

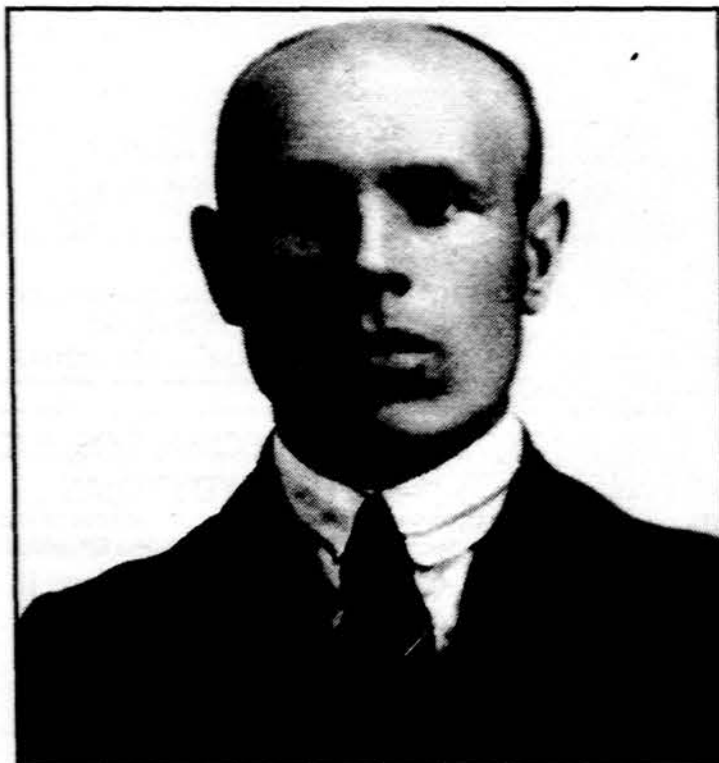
Mikas J. Šileikis sukūrė apie 1,000 kūrinių – aliejinės tapybos peizažų, portretų, akvarelių, iliustracijų. Kūrybinį palikimą testamentu paskyrė Čiurlionio galerijai, įpareigojęs perduoti jį laisvai Lietuvai. 1999 m. dailininko kūrybos palikimas – 469 aliejinės tapybos, akvarelės ir grafikos kūriniai atkeliavo į Lietuvą ir buvo perduoti jo gimtinei. Zarasų krašto muziejuje 2000 m. atidaryta Miko J. Šileikio galerija.

Mikas J. Šileikis premiją įsteigė savo mirusios

Mikas J. Šileikis. Autoportretas su teptuku

žmonos atminimui, siekdamas, jo žodžiais tariant, „paremti Čiurlionio galerijos kultūrinę veiklą ir paskatinti mūsų dailininkus kurti bei augti nepelningame jų pašaukime“. Ši premija nuo 1980 m. buvo teikiama bendrųjų parodų, kurias Čiurlionio galerija, Inc., rengė Vasario 16-osios proga, dalyviams.

Teofilis Petraitis apie 1936 m.

Nuotrauka iš Lietuvos literatūros ir meno archyvo

Teofilis Petraitis (1896-1978) gimė Adomiškėse, Marijampolės apskrityje. Tėvai turėjo nedidelį ūkį, vertėsi sunkiai, todėl 1901 m. tėvas išvyko tarnauti karo jūrininku į Liepoją (Latvija), kur vėliau persikėlė ir šeima. Vaikystė prie jūros nulėmė būsimo dailininko ateitį. „Jūros spalvų įvairumas taip paveikė mane, kad atsirado patraukimas piešti“ (iš 1936 m. rašytos autobiografijos). 1919 m. jis baigė Liepojos realinę mokyklą, grįžęs iš Latvijos stojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę, 1925 m. pasitraukė į atsargą. 1922-1925 m. mokėsi Kauno meno mokykloje, ją baigęs, vasaromis (1927, 1930, 1931) privačiai studijavo tapybą Čekoslovakijoje. Kūrė portretus, peizažus, itin mėgo akvarele lieti architektūros vaizdus. Parodose Rygoje, Kaune, Šiauliuose, Panevėžyje dalyvavo nuo 1927 m., o 1931 m. Šiauliuose surengė personalinę parodą. Šio miesto prieškarinio kultūrinio gyvenimo yra nemažai Petraičio veiklos pėdsakų. Nuo 1925 m. jis mokytojavo Šiaulių valstybinėje gimnazijoje, nuo 1928 m. – Šiaulių mergaičių gimnazijoje, dėstė piešimą ir žydų gimnazijoje, dailės studijoje, 1942-1944 m. buvo šios studijos vedėjas. Nuolat rengė savo mokinių kūrybos parodas, ne vieną jų paskatino studijuoti dailę. Petraitis dalyvaudavo kraštotyros ekspedicijose, „Aušros“ muziejui padėjo rengti parodas, dovanavo savo paveikslų (šiame muziejuje saugoma 17 Petraičio kūrinių, daugiausia akvarelių, su-

Romualdas Budrys,
Lietuvos dailės muziejaus direktorius.

kurtų 1928-1943 m.). Dailininkas sukūrė scenografiją Šiaulių miesto teatro spektakliui Gerhar-to Hauptmanno „Dorotėja Angerman“. 1942-1943 m. vadovavo Šiaulių dailininkų sąjungai. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1946 m. Tiubingene surengė akvarelių parodą. 1949 m. persikėlė į JAV. Dalyvavo lietuvių dailės parodose Bruklina, Elizabeth. 1968 m. Waterbury surengė personalinę parodą. Kūrybos palikimą patikėjo Čiurlionio galerijai (The Art Gallery of Čiurlionis, Inc.), kuri 1984 m. surengė pomirtinę jo kūrinių parodą, o vėliau, kartu su galerijos rinkiniais, perdavė į Lietuvą. Dailininko kūrinių kolekcija dabar saugoma Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje Kaune.

Teofilio Petraičio premija jo valia buvo įsteigta jau po dailininko mirties iš Čiurlionio galerijai, Inc., patikėto jo palikimo ir nuo 1980 m. buvo teikiama bendrųjų parodų, kurias Čiurlionio galerija, Inc., rengė Vasario 16-osios proga, dalyviams.

Miko J. Šileikio ir Teofilio Petraičio premijų 2005 m. dailės kūrinių konkurso „Lietuvos kelias“ parodos katalogo viršelis.

